

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כריכת המרור והמצה

(קט"ו א') אמר רבינא: אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא: לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן, ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא.

ואפילו למאן דאמר מצוות אין מבטלות זו את זו, הני מילי דאורייתא בדאורייתא, או דרבנן בדרבנן. אבל דאורייתא ודרבנן, אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא.

מאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו? הלל היא.

דתניא: אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת (פסח, מצה, ומרור) ואוכלן (יחד) שנאמר¹ "על מצות ומרורים יאכלהו".

אמר רבי יוחנן: חולקין עליו חבריו על הלל (וסוברים מצוות מבטלות זו את זו).

(ומסיק) השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך "על אכילת מצה", ואכיל (המצה בפני עצמה), והדר מברך "על אכילת מרור", ואכיל (המרור בפני עצמו), והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש, כהלל (כפי שיטת הלל).

שיטות הראשונים

כורך, האם צריך לטבול בחרוסת: כתב ראב"ה שאין לטבול בחרוסת.² ורבי שמעיה בשם רש"י כתב, שצריך לטבול בחרוסת. וכן דעת רמב"ם, רמב"ן, רא"ש,³ וריטב"א.⁴ וכן פסק השו"ע. והרמ"א כתב שיש אומרים דאין לטבול, ושכן נוהגים.⁵

זכר למקדש כהלל: כתב האגור בשם בעל המאור, הרוצה לקיים מצוה מן המובחר, לא ישיח עד שיעשה הכריכה כהלל, כדי שתעלה לו ברכת מצה ומרור לכריכה כהלל.⁶ וכן פסק השו"ע.⁷

¹ במדבר ט"א.

² דשני טיבולין מצינו, אפילו בזמן הזה שרגילין כהלל, ולא שלושה טיבולין.

³ שכן היה הלל עושה, אוכל פסח מצה ומרור וטובל בחרוסת.

⁴ זה לשון הריטב"א: ומכל מקום, כיון שאנו עושים זכר לדבר ההוא, חייבים אנו לעשות כמו שהיה הוא עושה, ולפיכך יכול לטבול בחרוסת. וכלל זה יהיה בידך, אין לך בלילה הזה שום אכילת מצה ומרור בלא טיבול בחרוסת. כן כתב הרמב"ן ז"ל, וליכא למינדא מינה.

⁵ או"ח תעה"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק יט) שהעיקר כדעה ראשונה. והיכי דנהוג, נהוג. מקורות: רמב"ם (הל' חמץ ומצה ח"ח). רא"ש (סי' כז). ראב"ה (ח"ב, פסחים, סי' תקכה; הו"ד בטור). רמב"ן (הו"ד בריטב"א). ריטב"א (הגדה של פסח, ד"ה לפי שלא נתברר).

⁶ דהא משום דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, עבדינן לחומרא כתרומה, הכי נמי לענין ברכה צריכין למיעבד שיעלה לשניהם. ובשיחת חולין צריך לזהר, אבל טול ברוך לא הוי הפסק. טור.

⁷ או"ח תעה"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק כד) דבדיעבד אם שח בינתיים, אינו צריך לחזור ולברך על הכריכה. עוד כתב השו"ע שמצה שלישית שכורכה עם המרור, טובלה בחרוסת, ואומר 'זכר למקדש כהלל'. ובביה"ל (ד"ה ואומר) התקשה, הלא אמירה זו הוי הפסק בין ברכה לכריכה, ולא מצינו בשום פוסק האי לישנא. ונשאר בצ"ע, עיי"ש. דין הסיבה ל'כורך', ראה לעיל, ק"ח א'. מקורות: האגור

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעה)

א. יטל ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלמות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה... ויאכלם בהסבה ביחד כזית מכל אחד... ואחר כך יקח כזית מרור... ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסבה, ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרסת. הגה: ויש אומרים דאין לטבולו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין. ואומר: זכר למקדש כהלל, ואוכלן ביחד בהסבה. ומשברך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברפת אכילת מצה וברפת אכילת מרור גם לכריכה זו.

טיבול המרור בחרוסת

(קט"ו א') אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: כל שטיבולו במשקה (כגון ירק בחומץ) צריך נטילת ידיים (שהידיים שניות ופוסלות תרומה. וכל הפוסל את התרומה, מטמא משקים להיות תחילה, ושמא ייטמא המאכל מהמשקים).

(קט"ו ב') אמר רב פפא: שמע מינה, האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת, משום קפא (חריפותו המסוכנת). דאי סלקא דעתך לא צריך לשקועי, נטילת ידיים למה לי, הא לא נגע.

(ודחי) ודילמא לעולם אימא לך, לא צריך לשקועיה, וקפא מריחא מיית (מריח החרוסת), אלא למה לי נטילת ידיים? דילמא משקעו ליה.

ואמר רב פפא: לא נשהי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה דתבלין, מבטיל ליה למרוריה, ובעינן טעם מרור וליכא.

אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש: נטל ידיו בטיבול ראשון, נוטל ידיו (גם) בטיבול שני (של המרור).

אמרו רבנן קמיה דרב פפא: הא בעלמא איתמר. דאי סלקא דעתך הכא איתמר, למה לי נטילת ידיים תרי זימני? הא משא ליה ידיה חדא זימנא!

אמר להו רב פפא: אדרבה, הכא איתמר. דאי סלקא דעתך בעלמא איתמר, למה לי תרי טיבולי? אלא מאי הכא איתמר, נטילת ידיים תרי זימני למה לי, הא משא ליה ידיה חדא זימנא! אמרי: כיוון דבעי למימר אגדתא והלילא (הגדה וחציו הראשון של ההלל), דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה, ונגע (בדבר טינוף).

שיטות הראשונים

האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת: הרי"ף, רמב"ם, ורא"ש השמיטו הדין שצריך לשקועו בחרוסת.⁸ והרוקח הביאו. וכן פסק השו"ע.⁹

(הל' ליל פסח, סי' תתיא).

⁸ בגמרא אמר רב אושעיא שדבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידיים. והסיק רב פפא, האי חסא צריך לשקועיה בחרוסת. ודחי, לעולם לא צריך, ונטילת ידיים דלמא משקעו ליה. וא"כ לא קיימא לן כרב פפא.

⁹ או"ח תעה, א. מקורות: הרוקח (הל' פסח, סי' רפג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה: תקנו חכמים נטילת ידיים לאכילת פת.¹⁰ מפירוש רש"י נראה, שנטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, משום אותה תקנה.¹⁴ וכן מבואר ברבינו יונה ורא"ש.¹² ולשיטתם גם יברך על הנטילה. וכן דעת הגאונים והרוקח. וכן נראה ברמב"ם. ודעת תוספות, דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחילה, ויהא אסור לשתותן ולפסול את גופו. ולפי זה, אין לברך על אותה נטילה.¹³ וכן כתבו בעל העיטור ורבינו ירוחם. וגם מהר"ם מרוטנבורג כתב דהאידינא אין צריך לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה. וכן פסק השו"ע.¹⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעג)

ו. נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה, ויקח מהכפרס פחות מכזית, ומטבילו בחמץ, ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך אחריו...

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעה)

א. יטל ידיו ויברך על נטילת ידיו, ויקח המצות כסדר שהניחם... ויאכלם בהסבה ביחד כזית מכל אחד... ואחר כך יקח

¹⁰ כתב המשנ"ב (קנח, ס"ק א), טעם תקנת נטילה הוא משני דברים: אחד מפני 'סרך תרומה'. והיינו, כיון ידיים עסקניות הן, ונוגעים בכל דבר, ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה, היו צריכין ליטול ידיהם מדברי סופרים קודם אכילת תרומה, כדי שלא יטמאוהו בנגיעתן. וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה, גזרו גם כן על כל איש ישראל האוכל פת, שאסור לאכול עד שיטול ידיו. וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה, לא בטלה תקנה זו, כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה ביהמ"ק, במהרה בימינו, לאכול בטהרה. ועוד טעם לתקנת נטילה, משום נקיות וקדושה. וסמכו בגמרא (ברכות נ"ג ב') אקרא ד'והתקדש' ו'הייתם קדושים'. סמ"ג (עשין כז. ועיין עוד שעה"צ, קנח, ס"ק א-ג).

¹¹ כן הבינו תוספות מדבריו.

¹² רבינו יונה ביאר, נטילת ידיים הותקנה על הפת שנאחז בידים שהנטילה היא משום סרך תרומה, ורוב התרומות הם מהפת. אבל לפירות אין צריך נטילת ידיים שאין תרומתן מן התורה (חוץ מיין ושמן). אבל המשקין כיון שאין נאחזין בידים שאדם שותה אותן על ידי הכלי לא היו צריכין נטילה מן הדין. אלא מפני שהמשקין הם עלולים יותר שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות כמו התרומה, ונעשו ראשונים לטמא דברים אחרים (כדאמרין, פרה פ"ח מ"ז, כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה) ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידיים (והו"ד בב"י קנח, ד).

¹³ כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך (ראה חולין ק"ו א'). וכל שכן אנו, שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין, ואין אנו צריכין לאותה נטילה. והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה. תוספות.

¹⁴ או"ח תעגו, אבל הגר"א כתב (או"ח קנח, ד ס"ק יא) שכל הגאונים ורוב הפוסקים הסכימו שגם האידינא נוהג כמו פת, וצריך ברכה, ושכן עיקר. עיי"ש בהרחבה. וכתב המשנ"ב (קנח, ס"ק כ), הנה במג"א הביא בשם הלחם חמודות, דהעולם נוהגים שלא ליטול, ויש להם על מה שיסמוכו, היינו על מקצת הראשונים הנ"ל. אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר, וכתבו דהעיקר כרוב הפוסקים דצריך נטילה מדינא, אף בזמן הזה. ועיין בביאור הגר"א שגם דעתו כן, והחמיר מאד בזה, שאף צריך לברך על זה. ולכן אף דהעולם אין נוהגין לברך, עכ"פ אין להקל לאכול בלי נטילה. וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת. מקורות: תוספות (קט"ו א', ד"ה כל שטיבולו). רמב"ם (הל' ברכות ו, א-ב; וכן דייק הב"י בדבריו). רבינו יונה (ברכות, מא א ברי"ף, ד"ה כל שטיבולו). רא"ש (חולין ח, י). רבינו ירוחם (נתיב ט"ז סוף ח"ו). העיטור (עשרת הדיברות, מצה ומרור). מהר"ם (תשב"ץ קטן, סי' צט, סדר של פסח). הרוקח (הל' פסח, סי' רפג).

¹⁵ וכתב הב"י, והא דדבר שטיבולו במשקה צריך נט"י, דוקא בשטיבולו באחד משבעה משקין; אבל שאר משקין, אינם מקבלין טומאה כלל, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' טומאת אוכלים אב). ושבעה המשקין מפורשים בפ"ו דמכשירין (מ"ד), שהם: יין, ודבש דבורים, ושמן זית, והחלב, והטל, והדם, והמים. וסימנם י"ד שח"ט ד"ם. ועוד כתב להוכיח מסוגיין, שאע"פ שאינו מטביל אלא ראש הירק או הפרי, שנמצא שאין המשקה נוגע כלל בידיים, עם כל זה צריך נטילת ידיים. וכן פסק בשו"ע (או"ח קנח, ד).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כַּזִּית מְרוֹר וּשְׁקָעֵנוּ כָּלֹּ בַּחֲרוּסָת, וְלֹא יִשְׁהָנוּ בְּתוֹכֹ שֶׁלֹּא יִבְטַל טַעַם מְרִירוּתוֹ, וּמִטַּעַם זֶה צָרִיךְ לְנַעַר הַחֲרוּסָת מֵעָלָיו, וַיִּבְרַךְ עַל אֲכִילַת מְרוֹר וַיֹּאכְלֵנוּ בְּלֹא הַסֶּבֶה...
(או"ח, הלכות נטילת ידיים, סי' קנח)
ד. אִם אוֹכֵל דָּבָר שֶׁטְבוּלוֹ בְּאַחַד מִשְׁבָּעָה מִשְׁקִין שְׁסִימָנָם: י"ד שֶׁח"ט ד"ם (דְּהִינָּה: יין, דְּבִשׁ, שֶׁמֶן, חֶלֶב, טַל, דָּם, מִיִּם) וְלֹא נִתְּנָגְבּ, וַאֲפֹלוּ אֵין יָדָיו נוֹגְעוֹת בְּמָקוֹם הַמִּשְׁקָה, צָרִיךְ נְטִילָה בְּלֹא בִּרְכָּה. וַאֲפֹלוּ אֵינוּ מְטַבֵּל רַק רֹאשׁ הַיָּרֵק אוֹ הַפָּרִי, אֲפֹלוּ הֵכִי יִטַּל בְּלֹא בִּרְכָּה (בֵּית יוֹסֵף).

בליעת מצה ומרור אם יוצא ידי חובתו

(קט"ו ב') אמר רבא:

בלע מצה (ולא לעסה), יצא (שהרי קיים "בערב תאכלו מצות", שהרי אכילה היא לו¹⁶).

בלע מרור, לא יצא.

בלע מצה ומרור (ביחד), ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא.

כרכן (שניהם יחד) בסיב (הגדל סביב הדקל) ובלען, אף ידי מצה נמי לא יצא (שהרי לא היה ממש בפיו, לא מזה ולא מזה. וכזורק אבן לחמת).

שיטות הראשונים

בלע מצה ומרור: גירסת רש"י והרוקח, בלע מצה, יצא. בלע מרור, יצא.¹⁷ ופירש, משום שאי אפשר שלא טעם בו מצה ומרור. בלע מצה ומרור, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא.¹⁸ ורבינו חננאל ורא"ש גרסו, בלע מרור, לא יצא. דבעינן טעם מרור, וליכא. וכן פסק השו"ע.¹⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעה)

ג. בִּלְעַ מִצָּה, יָצָא; אֲבָל אִם בִּלְעַ מְרוֹר, לֹא יָצָא דְטַעַם מְרוֹר בְּעֵינָן וְלִיכָּא. וַאֲפֹלוּ אִם בִּלְעַ מִצָּה וּמְרוֹר כְּאַחַד, יָדֵי מִצָּה יָצָא, יָדֵי מְרוֹר לֹא יָצָא. וְאִם כְּרָכָם בְּסִיב, וַיִּלְעוּ, אִף יָדֵי מִצָּה לֹא יָצָא לְפִי שֶׁאֵין דָּרָךְ אֲכִילָה בְּכָף.

¹⁶ ומיהו לכתחילה טעם מצה בעינן. רשב"ם.

¹⁷ וכן הגירסה בהלכות רמב"ם המדוייקים (הל' חמץ ומצה ו,ב), על פי כת"י (ובדפוסים שלפנינו, הגירסה: לא יצא).

¹⁸ ופירש, בלע מצה ומרור יחד, ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה, יצא ידי מצה, שאינה צריכה טעם. אבל ידי מרור לא יצא, הואיל ולא לעסו ואוכל מצה עמו, אין לו שום טעם.

¹⁹ או"ח תעה,ג. מקורות: רא"ש (סי' כט). הרוקח (הל' פסח, סי' רפג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

עקירת השולחן

(קט"ו ב') (שנינו במשנה: הביאו לפנינו מצה וחזרת וכו') (1) אמר רב שימי בר אשי: (צריכים להביא) מצה לפני כל אחד ואחד. מרור לפני כל אחד ואחד. וחרוסת לפני כל אחד ואחד. ואין עוקרין את השולחן (שמצוה לסלק השולחן באמירת הגדה, כדלקמן) אלא לפני מי שאומר הגדה. (2) רב הונא אמר: כולו (מצה ומרור וחרוסת) נמי לפני מי שאומר הגדה.

והלכתא כרב הונא.

למה עוקרין את השולחן? אמרי דבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות וישאלו.

אביי הוה יתיב קמיה דרבה. חזא דקא מדלי תכא מקמיה. אמר להו: עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן? אמר ליה רבה: פטרנן מלומר מה נשתנה.

תניא: "לֶחֶם עֲנִי",²⁰ לחם שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר: "לֶחֶם עֲנִי" (עוני חסר וי"ו), מה עני שדרכו (להסתפק) בפרוסה (של לחם, ולא בכר שלם), אף כאן בפרוסה (מצה שאינה שלימה).

שיטות הראשונים

עקירת שולחן בזמן הזה: כתבו **רשב"ם**, **תוספות**, **והרא"ש**, דהאידינא ששולחנות שלנו גדולים וטורח לסלקן, מסלקין הקערה שבה המצות כאילו אינם רוצים לאכול יותר. וכתב **רשב"ם** שאין להגביה הקערה, שאין בזה היכר לתינוקות, אלא עוקרין הקערה לגמרי, ויניחנה בקרן זוית, כאילו כבר אכלו. ודי בסילוקה לסוף השולחן. **והרא"ש** כתב, 'ויצוה להסירה מעל השולחן'. וכדבריהם פסק **השו"ע**.²¹

מתי עוקר השולחן: כתבו **הגהות מיימוניות ורבינו פרץ**, כשמתחיל 'הא לחמא עניא', עוקר את הקערה מלפניו, ונותנה בסוף השולחן. וכשמתחיל 'עבדים היינו' (אחרי 'מה נשתנה'), מחזיר אותה לפניו. **והרא"ש** כתב, 'גביה הקערה ויאמר: 'הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא' וכו', עד 'מה נשתנה'. ויקח הקערה שבה המצות ויצוה להסירה מעל השולחן, כדי שיראה התינוק וישאל: למה מסלקין הלחם ועדיין לא אכלנו? ואומר 'מה נשתנה' וכו'. וכן פסק **השו"ע**.²²

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סימן תעג)

ד. מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלשה מצות ומרור וחרושת וכרפס או ירק אחר וחמץ או מי מלח ושני תבשילין...

²⁰ דברים טזג.

²¹ או"ח תעגו. וכתב המשנ"ב (ס"ק סה), ואם השולחן קטן, יסירם לגמרי מעל השולחן. כי בלאו הכי ליכא שינוי לתינוק. מקורות: רשב"ם (ד"ה אין עוקר). תוספות (ד"ה למה). רא"ש (סי' כט; שו"ת כלל יד, סי' ה; הו"ד בב"י).

²² או"ח תעגו. מקורות: הגהות מיימוניות (דפ' קושטא, הל' חמץ ומצה זג; הו"ד בב"י). רבינו פרץ (בהגהות על סמ"ק, סי' קמד, אות ג). רא"ש (שו"ת כלל יד, סי' ה).

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ו. נוטל ידיו לצרף טבול ראשון... ויקח מהכרפס... ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשתיים, ויתן חציה לאחד מהמסבין לשמרה לאפיקומן, ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלמות ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה. הגה: ויאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים, או יפרש להם הענין וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז, כדי שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו ומהרי"ל). ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו.